

ТВОРЧЕСКА РЕЦЕПЦИЯ НА АНТИЧНАТА ТРАДИЦИЯ В „DE CULTURA HORTORUM“ НА ВАЛАФРИД СТРАБОН

*Калина Босева, Медицински факултет,
СУ „Св. Климент Охридски“*

THE CREATIVE RECEPTION OF THE ANCIENT TRADITION IN WALAHFRIED STRABO'S „DE CULTURA HORTORUM“

Kalina Boseva

Abstract: Walahfrid Strabo was a celebrated poet and theologian of the 9th century. He lived and studied mainly in Reichenau, a monastery in modern Germany, where he was monk and at some point abbot. His education covered the Scripture, the writings of the Holy Fathers, as well as Latin, Greek, geography, poetry and the liberal arts. Walahfrid's many works, written in Latin, consist of theological treatises in prose and many poems on different subjects. Among them is a poem on gardening and the medicinal uses of the plants titled „De cultura hortorum” – „On the cultivation of gardens”. The poem has many scientific and poetical sources: Pliny the Elder, Collumela, Dioscorides, Celsus, Serenus Sammonicus, Pliny Valerianus, Apuleus Platonicus, Isidore of Seville, Virgil, Horace, Lucretius Carus. Strabo used his sources creatively, with a view to do more than just another compilation. He used the words and phrases he found as building blocks in order to come up with a new, contemporary concept for both aesthetics and utility. He is believed to have served as a monastery gardener himself, so likely fused his ideas and practical experience with the received literary tradition of his time. He thus created a unique snapshot of a real life cloister garden – his own garden – both authentic and ideal.

Латинската литература и особено поезията процъфтява в епохата на първите Каролингски владетели на Франкската държава през VIII и IX век. Голяма част от новопокълналата поезия не може да се откъсне от своите антични и раннохристиянски образци. В нея има обаче и искрено вдъхновени стръкове поезия, сред които е поемата „De cultura hortorum” – „За обработването на градината“

на Валафрид Страбон (ок. 809–849). Този монах, поет, теолог, писател, абат и не на последно място истински градинар успява да нарисува чудото на живота в ежедневната работа, като пише с перото на личните си преживявания, а мастилото му е забъркано от думите на Вергилий и Овидий. Той успява да примири съзерцанието и науката, чудото и практиката, епоса и градинарството.

Валафрид не следва нито един конкретен образец, по-скоро познатите произведения са създали у него литературните модели, чрез които изразява своя личен опит, светоусещане и научни знания. Източниците на „De cultura hortorum” на Страбон могат да бъдат разделени на две основни групи според сферата, в която са оказали влияние на поемата. Едната група включва източници, от които е натрупал информация в областта на медицината и ботаниката. Другият тип са произведенията, оформили неговата идея за латински език и поезия, те са основа на стила и метриката, както и източник за митологичната образност на Страбон.

Източници за названията, вида и медицинските свойства на растенията

За описанието на свойствата на растенията Страбон се опира на произведения на антични автори, сред които основните са „Естествена история” на Плиний Стари и многократно превежданото през Средновековието на латински произведение на Педаний Диоскорид „De materia Medica”. Поемата „De cultu hortorum” на Колумела и „De Medicina” на Самоник са използвани не само като източник за информация, но и като поетичен модел. За описанието на свойствата на билките у Страбон влияние са оказали и популярните в тази епоха компилативни творби, приписвани на Плиний Валериан и Апулей Платоник. По-пестеливо са използвани и „Етимологиите” на Изидор Севилски.

Сред най-ранните вероятни източници на Валафрид е енциклопедичното съчинение „De Medicina” на Целз (началото на I в. сл.Хр). Това произведение става популярно чак през XIV в. (Allbutt, p. 153), но макар и не широко известно през Средновековието, е цитирано и от по-ранни християнски автори като Св. Августин. Смята се, че съчинението е съдържало части по реторика, право, философия и

земеделие¹, но само частта за медицината е оцеляла. Научната и медицинската терминология на латински език, изградена от Целз, е брашното, с което са замесени повече или по-малко всички трудове с медицинска или сходна тематика до днес. Неговото произведение е може би най-систематичното и структурирано за времето си и се основава на по-стари източници, като например Хипократ (Simmons, p. 375). „De Medicina” не е посветено конкретно на фитотерапията, но са споменати и действията на някои растителни видове.

Скоро след Целз в същата енциклопедична традиция Плиний Стари пише „Naturalis historia”, чиито 37 оцелели книги са посветени на естествените науки и медицината. Голяма част от информацията у Валафрид, макар и езиково съвсем различно оформена, е сходна с дадената от Плиний. Неговото съчинение е широко възприето през Средновековието, но поради недостатъчната си систематичност е използвано до голяма степен през други, по-кратки и опростени компилативни трудове. XXII книга е най-близка до тематиката на Страбон, но информация за описваните от него растения има във всички книги от XII до XXVII. Плиний споменава около 1000 растителни вида. Въпреки че за някои от тях той прави описания, повечето са твърде кратки и неясни. Плиний, както повечето автори на енциклопедични съчинения, описва растенията, като се позовава на други източници, като например Теофраст², често дава по няколко имена на растителните видове, сравнява ги помежду им, а понякога ги допълва и с митологични препратки.

В същата епоха се появява и съчинението на гръцкия лекар Педаний Диоскорид³ „De Materia Medica”, което е основната фарма-

¹ Предполага се, че изгубената част за земеделието е послужила за основа на Колумела в *De re rustica*.

² Сред всички съчинения до времето на Страбон единствено „*De causis Plantarum*” на Теофраст (от IV–III в. пр.Хр.) има специализирана ботаническа насоченост и класификация и се концентрира върху самите растителни видове. То обаче не е известно през Средновековието в Западна Европа, макар че е използвано от повечето автори от I в., писали на подобна тематика. Авторите след Теофраст не приемат неговата класификация. Много малко вероятно е Валафрид да е имал достъп до оригиналния текст на Теофраст.

³ Плиний Стари и Диоскорид са писали независимо един от друг и не може да се каже, че някой от тях е познавал работата на другия, вероятно съчинението на Диоскорид е завършено първо.

копая в Европа чак до XVI в. Диоскорид е на служба в римската войска и с нея пътува из империята и наблюдава растенията в естествените им хабитати. След като провежда практически експерименти за тяхното медицинско действие, около 65 г. сл.Хр. той пише своето съчинение, разделено в пет книги. Диоскорид описва някои растения, непознати дотогава на гръцките и римски лекари, като се опитва да даде сведения не само за свойствата им, но и за тяхната морфология – корени, листа, цветове. Той систематизира труда си не по азбучен ред и по таксономични признаци на видовете, а по най-характерните свойства на растенията. Въпреки това късните кописти и преводачи подреждат материала му по азбучен ред, с което нарушават връзките в произведението. Описанията му следват приблизително следната структура: имена на растението, основен хабитат, използвана част, миризма, описание на листа и цветове и лечебни свойства. Към същата схема се придържат и част от описанията у Страбон: той поставя лечебните свойства в края на откъса, използваемите части и начинът на приемане са в средата, а в началото е описанието на външния вид или разпространението. У Валафрид този модел на места е опростен, а другаде разширен с митологични препратки. Диоскорид описва около 1000 билкови рецепти и около 600 растителни вида и растителни дроги, сред които са и всички описани от Страбон. Като се има предвид, че Диоскорид е известен в преводи на латински и е най-подробното фармакологично и ботаническо съчинение по времето на Валафрид, може да се каже, че е най-важният фактологичен извор за поемата му (вж. Osbaldeston, p. XX–XLI).

От Плиний и Диоскорид знаем, че повечето лекари през I в. купуват лекарствените дроги и не само не отглеждат сами билките, но и понякога не ги познават. Търговците често се опитват да продават фалшификати и затова Диоскорид и Плиний обясняват с какво могат да се сбъркат дадени растения, за да помогнат при разпознаването на правилната стока. Но докато през I в. познаването на билките е оставено на местни билкари и на търговците, по времето на Страбон вече има оформена медицинска градина, която е достъпна на лекаря, а манастирите се опитват да сведат до минимум купуването на скъпи източни продукти, като използват местни видове или култивират чуждестранни растения. Цялата тази нова практическа

традиция обаче е предимно устна и едно от малкото писмени свидетелства за нея е поемата на Страбон, която съчетава образованието с градинарския опит на своя автор.

Колумела, който също пише през I в. сл. Хр, помества в X книга на трактата си „De Re Rustica” и една поема в хекзаметри, озаглавена „De cultu hortorum”. Тя оказва влияние на Страбон като форма и общо настроение с описания, като това на типовете земя и формите на кратуната. Възможно е от нея да е заимствано и заглавието на Страбоновата творба.

„Liber Medicinalis”, приписвана на Квинт Серен Самоник (II–III в сл.Хр.), е дидактична медицинска поема в хекзаметър, която разглежда 64 болести и остава популярна чак до Ренесанса. Подобен род медицински рецептурници изглежда са често срещани и търсени през императорската епоха, когато римляните предпочитат самолечението, тъй като има малко лекари и е трудно да обслужват отдалечени места (Jones: 1952: 33). Страбон има достъп до книгата, защото е налична в библиотеката на Райхенау, и заема от нея не само медицински рецепти, но и цели метрически сегменти, като най-дългият цитат от него е над един стих. В Самоник обаче няма описания на растенията и градината, а само анатомични обяснения и рецепти. Затова, въпреки поетичната форма и медицинското си съдържание, като настроение това произведение е много по-далеч от Страбон, отколкото Колумела.

Един от известните през Средновековието медицински сборници е „Medicinae Plinianaе Libri Quinque” от IV в., който се приписва на Плиний Валериан. Той представлява нещо като „домашен лекар”, компилиран от фрагменти от Плиний Стари, Диоскорид, Гален и други известни медицински автори. Четвъртата от петте книги разглежда свойствата на растенията и до голяма степен е заимствана от Гален, чиито твърде обемни съчинения не са били познати в пълния си вид, а най-често в подобни сборници (Smith 1870: 1127). През такива съчинения в Средновековието се възприема и хуморалната теория. Тя не е детайлно обяснена в тях, а личи по рецептите, болестните модели и лечебните свойства на растенията. Виждаме я на места като фон и у Страбон.

Шестнадесет от описаните в Страбон растения⁴ се срещат и в съчинението, наречено „Herbarium de Medicaminibus Herbarum” или „De virtutibus herbarum”, вероятно съставено през IV–V в., което се приписва на Апулей Платоник. Този компилативен труд, който разглежда 128 растения, всяко в отделна глава, се базира най-вече на Плиний и Диоскорид (Smith 1870: 250–251), а в първата си глава включва почти цялото произведение „De herba Vetonica”, посветено на свойствата на ранилиста и приписвано на Антоний Муза⁵.

През VI в. Изидор Севилски посвещава XVII книга от своите „Етимологии” на „De re rusticis”, позовавайки се на автори като Катон, Варон, Вергилий, Целз и Колумела, но най-вече на Плиний Стари. Неговият труд е по същество компилативен и описанията му на растенията са насочени към произхода на названието им, но понякога включват и лечебни свойства. Книгата е разделена на глави, от които отношение към „Hortulus” имат най-вече от IX до XI глава⁶. В тях се срещат почти всички описани от Валафрид растения⁷. Храбан Мавър, който е един от учителите на Страбон, в XIX книга на съчинението си „De rerum naturis libri XXII” преписва дословно „De re rusticis”. Това предполага, че Валафрид е бил запознат с произведението на Изидор.

⁴ В Апулей Платоник са описани: *Salvia*; *Ruta*; *Absinthium*; *Marrubium*; *Foeniculum*; *Gladiola*; *Cerfolium*; *Lilium*; *Papaver*; *Menta*; *Puleium*; *Apium*; *Nepeta*; *Agrimonia*; *Vettonica* и *Ambrosia* (под името *Achillea*)

⁵ Смята се, че с помощта на тази билка Муза успява да излекува император Август, с което печели сериозно възнаграждение (Smith 1870: 1124)

⁶ В главите се прави разлика най-общо между житни култури, дървета, медицински растения и зеленчуци и са отделени ароматичните видове сред тези групи: I. *De auctoribus rerum rusticarum*; II. *De cultura agrorum*; III. *De frumentis*; IV *De leguminibus*; V *De vitibus*; VI *De Arboribus*; VII *De propriis nominis arborum*; VIII *De aromaticis arboribus*; IX *De herbis aromaticis sive communibus*; X *De oleribus*, XI *De odoratis oleribus*.

⁷ И у Изидор Севилски, и у Плиний се споменават: *Salvia*; *Ruta*; *Cucurbita*; *Pepones*; *Absinthium*; *Marrubium*; *Foeniculum*; *Gladiola*; *Cerfolium*; *Lilium*; *Papaver*; *Costus*; *Menta*; *Puleium*; *Apium*; *Ambrosia*; *Nepeta*; *Rafanum*; *Rosa*. Останалите: *Abrotanum* се споменава у Плиний, а *Vettonica* в Изидор, *Lybisticum*, *Agrimonia* и *Sclarega* – не се срещат и у двамата.

Страбон подлага научната литература, която е използвал, на критичен анализ и избира за своето произведение съветите, които му се струват най-полезни, най-приложими в неговото съвремие, като те често са подкрепени от няколко източника. Така например твърдението на Страбон, че целината прекратява мъчителните болки при уриниране (Strabo. Hort. 330), почива на доказателствата за нейното диуретично действие, което спомага за прочистване на пикочните пътища и за успокояване на инфекцията. Потвърждение за това има у редица автори: Целз изрежда хубаво ухаещи градински растения, които предизвикват уриниране „*Urinam autem movent quaecumque in horto nascentia boni odoris sunt, ut apium...*” (Cels., De Medic., II, 31), Диоскорид също казва, че семената са с диуретично действие (дори повече от корена) „...τὸ δὲ σπέρμα ἐστὶν οὐρητικώτερον.“ (Diosc. Mat. Med., III, 64), Плиний Стари го препоръчва като диуретик при бебета „...*infantibus cum apio inlitum imo ventri urinas movet.*“ (Plin. HN. Lib. XX, XCIV, 253), Плиний Валериан твърди, че нищо не помага по-добре при затруднено уриниране от нея: „*nulla enim alia res fortius vel urinae difficultate resolvit...*” (Plin. Valerian., De re Med., II De Apio, p. 134), а в „De Virtutibus herbarum”, приписвано на Апулей Платоник, има за това дори по-подробна рецепта: 20 семена в половин литър вино се пият в продължение на седем дни: „*haec grana viginti in sextario contrita et ex vino terni cyathi bibiti per dies septem, proficiunt eis qui per urinam exinaniuntur.*” (Apul. Plat., Virt. herb., CXIX, Fol 32 verso).

Най-често Страбон преплита източниците си, като разгражда два чужди хекзаметъра, за да създаде един свой. У него катерливата лоза се разпростира върху всякакво дърво и облича нависоко клоните със своите реси „*Aut arbustivum vitis genus, arbore cum se | Explicuit quavis, ramorumque alta corimbis | Vestiit...*” (Strabo. Hort. 106–108). Лозата прилича на тази на Колумела „*Hoc genus vitium arbustivum vocamus*” (Colum., De arbor., 4), който разглежда видовете лози и казва, че точно този вид се катери и превзема всякакви дървета, но в образността на Валафрид се чувства отново и лексикалното влияние на Вергилий „*diffusos hedera vestit pallente corymbos*” (Verg., Ecl., V, 13), който говори за виещи се филизи на бръшлян, издялан върху дърво.

Страбон казва, че семето на резенето, прието с мляко от коза майка, разхлабва подутия корем и веднага облекчава забавеното храносмилане и ленивите черва „*Huius item semen foetae cum lacte capellae | Absumptum ventris fertur mollire tumorem | Cunctantisque moras dissolvere protinus alvi.*“ (Strabo. Hort. 212–214). Приложението на резенето с мляко при стомашни проблеми се среща и при Самоник, като е заимствана дословно метричната фраза за млякото от коза майка от края на хекзаметъра – Самоник казва, че за стомах се дава „*Semina vel Marathri faetae cum lacte capellae.*“ (Seren. Sam. De Med., 312, p. 11). Явно това е удачен метрически сегмент, с който се вмести в хекзаметър израз за „козе мляко“, тъй като го има в същия вид и на друго място: „*et laticem bacchi foetae cum lacte capellae*“ (Seren. Sam. De Med., 197, p. 7).

Според Страбон доста горчивият корен на ряпата, ако бъде сдъвкан, потиска дълбоката кашлица, а също пиенето на стритите ѝ семена често лекува от неразположението на същото заболяване „*Cuius amara satis quatientem viscera tussim | Mansa premit radix, triti quoque seminis haustus | Eiusdem vitio pestis persaepe medetur.*“ (Strabo. Hort. 389–391) Същата препоръка и рецепта с мед и ряпа със сходен израз за кашлицата има и у Серен Самоник „*Interdum fauces tussi quatiuntur atroci, | Alia tum sumes decocta et melle peruncta, | Semina tunc raphani permixto dulcia melle.*“ (Seren. Sam. De Med., 292–294, p. 10). Сходна употреба имаме у Плиний Валериан: „*semine rafani cum melle trito et sumpto suspirium mitigatur et tussis arcetur.*“ (Plin. Valerian., De re Med., I De Rafano, p. 134). Диоскорид препоръчва варена ряпа за хора, които имат кашлица отдавна и отхрачат от гърдите си гъсти храчки: „ἐφθή δὲ ποιεῖ λαμβανομένη βήσσοισι χρωνίως καὶ τοῖς πάχος γεννῶσιν ἐν θώρακι“ (Diosc. Mat. Med. II, 112)

При Валафрид резенето помага на очите, когато ги притисне мрак: „*Hoc oculis, quos umbra premit, prodesse locuntur*“ (Strabo. Hort. 211). Изидор също казва, че сокът от стеблото или корена на резенето изостря зрението („*eius thyrsi seu radicis sucus acuat visum*“) и облекчава старостта („*senectutem eius gustu deponant*“ (Isid., Etym., XVII, 11, 4). Самоник дава рецепта за лечение на замъглено зрение поради старост с прилагане на капки от резене с мед: „*Si*

tenebras oculis obducit pigra senectus, | Expressae marathro guttae cum melle liquenti | Detergere malum poterunt...” (Seren. Sam., De Med., 202–204, p. 7), а според Диоскорид сокът от стеблата на резенето и листата, изсушени на слънце, са полезни при приготвянето на лекарства за очи и за възстановяване на зрението. (Diosc. Mat. Med. III, 70)

Езикови, поетични и стилистични образци

Основен езиков образец и източник на поетично вдъхновение за Страбон е Вергилий, най-вече с „Георгиките“, но отчасти и с „Енеида“ и „Еклогите“. Валафрид е запленил от неговите творби, без обаче да го следва буквално. Рядко ползва метрически сегменти, по-дълги от две-три думи, и никога не заимства цели пасажки, готови образи и клишета. За Страбон, за когото латинският не е майчин език, Вергилиевата поезия е средата, в която е учил езика, той я претворява, както дете, което се учи да говори родния си език, преформулира чутото, като създава от него нови фрази. Той усвоява настроението, топлотата и пълнотата на Вергилиевото описание, но не го копира, нито го използва като извор за земеделието.

Страбон използва и цялото творчество на Овидий като наръчник по латински език и антична поезия. Обикновено той поставя възприетите от други поети изрази в свършено нов контекст, като по този начин заимства продуктивно, създавайки нови индивидуални метафори. Оригиналните му сравнения с искрите от пещите на Вулкан или със сапуненото мехурче са изградени с лексика и метрични сегменти от Вергилий, Овидий и Лукреций Кар и създават връзки с ежедневието на Страбон, показват неговото въображение и съзерцателност.

Страбон познава дидактическия философски епос „De rerum natura“ на Лукреций Кар, който представя в поетична форма трудовете по физика на Демокрит и Епикур и е ползван от Изидор Севилски и Св. Августин. Също така Валафрид има отношение към Квинт Хораций Флак, известен през Средновековието най-вече с „Писмата“ и „Сатирите“ си. Близки идеи и символи виждаме у популярните по това време Пруденций с „Psychomachia“ и Целий Седулий с „Carmen Paschale“.

Описанието на борбата с копривата е типичен пример за механизмите, с които Валафрид си служи при претворяването на античното в своята поезия. Когато описва земята в градината си, Страбон използва *per aequora*, и то в съчетание с *parvus* (Strabo. Hort. 34). У Вергилий *per aequora* се използва само за море, обикновено придружено от епитети като *ventosus* или *immensus* (например Verg., En, I, 375; III, 125; VI, 335, 355, 692; VII, 228; X, 233, 600; Georg, I, 205). При употребата на *aequor* в ед. ч. без предлог отново у Вергилий преобладава значението за море. Все пак в “Георгиките” се среща и за суша (Georg, I, 50, 97), но в смисъл на земя изобщо. Страбон обаче използва тази дума, която обикновено означава безбрежна повърхност, в контекста на малката си градинка, вероятно за да предаде по-внушително ужаса, който го обзема, когато открива, че копривата е завладяла всичко и е като безкрайно море, плъзнала по цялата площ, която виждат очите му. Копривените стръкове за Страбон са като оръжия, намазани с парлива отрова „*Illita ferventi creverunt tela veneno*“ (Strabo. Hort. 35). Тях виждаме в същата метрическа позиция у Овидий за вражеските стрели: „*hostis habens arcus imbutaque tela venenis*“ (Ovid., Trist., IV, 1, 77), а у Пруденций, където изразът е още по-сходен с този у Валафрид, той се отнася до стрелите на бога на любовта: „*Dat tergum fugitivus Amor: inlita tela veneno*“, (Prudent., Psych, 436, р. 646). За един градинар копривата е истински враг и както символично борбата с плевелите се отъждествява с борбата с човешките пороци, така изскубването на копривата в очите на hortulanus е като истинска битка за чистотата на вярата. Стилистичното въздействие, което прави текста необичаен и вдъхновен, се постига, като за ежедневната работа се използва лексика, обичайно свързана с друг, по-гържествен контекст. Със същия патос Страбон продължава с краткия и експресивен реторичен въпрос: Какво да правя? „*Quid facerem?*“ (Strabo. Hort. 36), взет в същата метрическа позиция от Вергилий (Verg., Ecl., I, 41), (Verg., Ecl., VII, 14–15).

Метонимичните употреби на божески епитети у Страбон са чисто стилистични и нямат никаква символична стойност. Градинарят е описан да практикува майсторството на неприличния Приап „...*obsceni curas tractare Priapi*.” (Strabo. Hort. 27) Итифалически статуи на този бог на плодородието, син на Дионис и Афродита, често са поставяни в римските и гръцките градини. Особено е почитан в

Лампсак, град в северната част на Хелеспонта, където статуите му се използват за плашила срещу набезите на птиците, а върбовият му сърп пази и от крадци – „*et custos furum atque avium cum falce saligna| Hellespontiaci servet tutela Priapi*” (Verg., Georg., IV 110-111), „...*hortorum decus et tutela, Priapus*” (Ovid., Fast., I, 415). Колумела в поемата си за градината говори за него като божество на плодородието – „*frugifero... Priapo*” (Colum., С. Н., II 109). Хораций обяснява подробно, че Приап отблъсква с десница крадците и плаши птиците с „*obscaenoque ruber porrectus ab inguine palus*” (Hor., Sat, I, 8, 6). У Страбон метрическата основа е Вергилий, но определението *tutela* е заменено с Хорациевото *obsceñi*. За един християнин статуята на Приап не може да пази градината, истинският ѝ пазител е Бог. А Приап не може да бъде определен другояче в поезията на един монах, освен като обценен. И все пак Страбон, като ценител на литературната традиция, използва този образ, за да се придаде същото усещане, както в любимия си поетичен стил.

По същия свободен начин Страбон си служи и с музите. Той ги употребява в контекст, който познава от Вергилий, като имената им са използвани по-скоро по метрически съображения, отколкото в съгласие с митологичната им функция. Подобно на останалите митологични персонажи те са част от поетичната традиция и обръщението към музата е формален елемент от поемата. Ерато, която е муза на любовната поезия, се оказва в ролята на музата на историята Клио или на епическата поезия – Калиопа. (Strabo. Hort. 235–237) Но тъй като за тези неща Страбон се опира предимно на Вергилий, а там Ерато се явява само веднъж, като при това е призвана да вдъхнови описанието на ужасни войни, битки и делата на царете на Лациум (Verg., Aen., VII, 37–45), съвсем естествено е Валафрид да я използва в същия контекст.

Валафрид заменя мотиката със зъба на Сатурн (Strabo. Hort. 41) от Вергилий “*Saturni dente*” (Verg., Georg., II, 406) и така опоетизира прозаичното и придава съвсем различно усещане на простата градинарска работа.

Незабележимата рана, в която е впръскана пагубна змийска отрова „*Pestifero, caecum per vulnus ad intima mortem*“ (Strabo. Hort. 255), е лексикално изразена като прободната рана, нанесена в гръб: „*sternere nec iacta caecum dare cuspidе uulnus*” (Verg., Aen., X, 733),

или невидимата рана, която причинява любовта: „*urimur, et caecum pectora vulnus habent*” (Ovid., Ep., IV, 20).

Страбон използва характерни за епоса елементи като разгърнатите сравнения и двусъставните епитети. Често те не са заимствани буквално от античната поезия, а са оригинални и отразяват въображението и средата на своя автор, като използват само античния модел.

Така с едно особено оригинално сравнение Страбон завършва описанието на ментата, като броят на свойствата, видовете и имената на ментата е сравнен с броя на рибите, които блуждаят в дълбините на Червено море, или искрите, които Вулкан вижда да се издигат във въздуха от огромните пещи на Етна. „*Sed si quis vires speciesque et nomina mentae| Ad plenum memorare potest, sciat ille necesse est,| Aut quot Eritreo volitent in gurgite pisces,| Lemnius aut altum quot in aera Mulcifer ire| Scintillas vastis videat fornacibus Aetnae.*” (Strabo. Hort. 295-299). Сравнението, разбира се, почива лексикално на Вергилий „*sed neque quam multae species nec nomina quae sint | est numerus, neque enim numero comprehendere refert| quem qui scire uelit...*” (Verg., Georg., II, 103–105), но Вергилий не може да изброи сортовете лози и ги сравнява с пещчинките, които разпилява вятърът в пустинята, и с вълните, които се разбиват в брега. За пещите на Вулкан у Вергилий има същия метрически сегмент „*vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam*” (Verg., Georg., I, 472).

„*Amplifluus*” (Strabo. Hort. 20) е изкован по модела на двусъставните епитети, характерни за епоса, и е регистриран само у Страбон и според Lexicon Totius Latinitatis (p. 250) означава *ample fluens* т.е. *abundans*. В описанието на къртицата виждаме заетия от Вергилий метрическият фрагмент „*cubilia talpae*” (Verg., Georg., I, 183), допълнен с иновацията на Страбон *umbricolis* (Strabo. Hort. 44) – от *umbra* и *colo*, обитаващ тъмни места, и така се появява „мракообиталищната къртица”, чиито къртичини Страбон разрушава, а след това вади на бял свят червеите от дупките им (Strabo. Hort. 45) – една съвсем не така поетична работа, описана по поетичен начин. Използван е характерният израз за ден или дневна светлина в същата метрическа позиция като у Вергилий: „*Sponte sua quae se tollunt in luminis oras*” (Verg., Georg., II, 47), познат ни още от Ений „*...intra luminis oras*” (Enn., Frag., Annalium, I, 115).

Блуждаещите филизи, които се увиват около дървото, са сравнени с предящи момичета, които премятат меката вълна през вретеното и размерват от дългите спирали на нишките цяла поредица красиви кълбета: „*Et velut in fusum nentes cum pensa puellae| Mollia traiciunt spirisque ingentibus omnem| Filorum seriem pulchros metantur in orbes*“ (Strabo. Hort. 119–121) подобно на „*ne nocturna quidem carpentes pensa puellae*“ (Verg., Georg., I, 390). Друг пасаж от Вергилий, в който нимфи пресукват нежни нишки, има сходна лексика: „*dum fuis mollia pensa| devolvunt*“ (Verg., Georg., IV, 348), а извивките на преждата са описани подобно на извивките на змията, убила Лаокоон „*spirisque ligant ingentibus*“ (Verg., Aen., II, 217)

Страбон разгръща още едно оригинално сравнение „*Vel qualis manibus quondam suspensa supinis| Lucet agens circum lomenti bulla salivam| Ante recens maceretur aquis quam spuma refusis,| Dum lentescit adhuc digitis luctantibus, et se| Alternis vicibus studioque fricantibus uno,| Inter utramque manum parvo fit parvus hiatus| Exitus, huc stricto lenis meat ore Nothi vis,| Distenditque cavum vitrea sub imagine pondus,| Et centrum medio confingit labile fundo,| Undique conveniat cameri quo inflexio tecti*“ (Strabo. Hort. 163–172). Пъпешите са оприличени на блестящо сапунено мехурче, увиснало от шепите, преди пяната да бъде отмиа от течащата вода. Докато още лепне по пръстите и те старателно се трият един в друг, при малко раздалечаване на дланите се получава малък отвор, ако духнеш през него с присвити устни, леко като южен вятър, се появява издута, подобна на стъкло, кухня, чийто трептящ център се оформя в средата на основата и се побира в извивката на шепите. За да покаже, че дланите са обърнати нагоре, той използва израз, който в поезията се среща в контекста на молитвен жест „*manibusque supinis| concipiunt Baucisque preces*“ (Ovid., Met., VIII, 681) или „*multa Iovem manibus supplex orasse supinis*“ (Verg., Aen., IV, 205). „*Agens circum*“ (Verg., Aen., I, 117) е в същата метрическа позиция във втори дактил (167). У Венанций Фортунат виждаме друг метрически фрагмент „*alternis vicibus divina poemata psallunt*“ (Venant. Fortunat., Carm., VIII, 3, 7, p. 181). Заимстваните метрически сегменти продължават (168) с „*creber utraque manu...*“ (Verg., Aen., V, 460) във втория дактил и после „*undique conveniunt...*“ (Verg., Aen., IX, 720) в началото на стиха. Макар че цялото сравнение е съставено с помощта на множество

фрагменти от други автори, то е иновация на Страбон, резултат от неговата наблюдателност и съзерцателна нагласа.

Поемата на Валафрид Страбон е доказателство, че един талантлив поет може да познава и да следва утвърдени модели и същевременно да бъде оригинален и необикновен. Поемата е изградена с античната образност и форма, допълнени с християнски символи и оцветени от светогледа, характерен за един бенедиктински монах. Несъмнено ново и различно е самото преплитане на научната и поетическата традиция, на християнския мироглед и символика и на практическите знания за градината. *De cultura hortorum* се отличава най-вече заради личното отношение и преживяване на Страбон. Макар поемата да се възприема като наръчник и да дава практически съвети, това е всъщност индивидуална поезия, която изразява възторга на своя автор от нещо видяно, изживяно и докоснато. Това е възхвала не на най-добрите билки, а на плодовете на труда и искрената радост на един градинар. Съвсем естествено е умилиението на Страбон да бъде изразено в стил, който напомня на любимия му поет, не защото Вергилий е популярен през IX в. или защото е писал на земеделска тематика, а защото е извор на вдъхновение и радост за Валафрид. В посвещението си на Грималд Страбон се надява “съчинението” му да остане спомен за работата му и наистина, благодарение на тази поема, градинки като неговата могат да се видят на много места и днес, отгледани от хора, вдъхновени от любовта към градинарството на един монах с истински поетичен талант.

ЛИТЕРАТУРА

Allbutt 1908: Allbutt, Clifford, *Celsus de Medicina*, In: The Classical Review, Vol. 22, No. 5 (Aug., 1908), p. 151–154.

Jones 1952: Jones, W. H. S, *Serenus Liber Medicinalis*. – In: The Classical Review, New Series, Vol. 2, No. 1 (Mar., 1952), p. 33–34.

Osbaldeston 2000: Dioscorides. *De materia medica.*, A new English transl. T. A. Osbaldeston., Intr. notes R. P. Wood., Johannesburg, South Africa, 2000.

Simmons 1949: Simmons, John G., *Doctors and Discoveries: Lives that Created Today's Medicine*, Boston, 1949.

Smith 1870: Smith, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, 1870.

Strabo 1966: Walahfrid Strabo, *Hortulus*, transl. Raef Payne, commentary Wilfrid Blunt, Hunt Botanical Library, Pittsburg, Pennsylvania, 1966.

ИЗБОРИ

• **Apuleius Platonius.** *De Virtutibus herbarum*, In: Apulei Platonici, De Virtutibus herbarum, prostant invico Iacobae, apud Christianu Wechel, sub sacto Basilensi, 1528.

• **Celsus, A. Cornelius.** *De Medicina*, ed. Loeb, 3 voll, 1935.

• **Columella, L. Iunius Moderatus.** *De re rustica*, Loeb Classical Library, 3 voll, 1960.

• **Horatius, Q. Flaccus.** *Opera omnia*, rec. O. Keller et A. Holder, 2 voll., Lipsiae, Teubner, 1864-9.

• **Isidorus Hispalensis.** *Etymologiarum sive Originum libri XX*, Lindsay, W. M., 1911.

• **Lucretius, T. Caro.** *De Rerum Natura*, URL: http://www2.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante01/Lucretius/luc_rer0.html

• **Ovidius, P. Naso.** *Metamorphoses, Heroïdes, Ars Amatoria, Tristia, Fasti, Ex Ponto*, URL: <http://www.thelatinlibrary.com/ovid.html>

• **Pedanii Dioscuridis.** Anazarbei, De Materia Medica, Libri quinque, edidit Max Wellmann, Volumen I-III, Berolini, MCMVI

• **Persius, A. Flaccus.** *Saturae*, URL: <http://www.thelatinlibrary.com/persius.html>

• **Plautus, T. Maccius.** *Mercator, Mostellaria*, URL: <http://www.thelatinlibrary.com/plautus.html>

• **Plinius, C. Secundus Maior.** *Naturalis historiae libri XXXVII*, Teubner, vol 3-4, 1857–1858.

• **Plinius, Valerianus.** *De Medicina*. – In: Plinii Secundi quae fertur una cum Gargilii Martialis Medicina, Valentino Rose, Lipsiae, Teubner, 1875.

• **Prudentius, A. Clemens.** *Psychomachia*. – In: Aurelii Prudentii Clementis V. C. Opera omnia ex ed. Parmensi cum notis et interpretatione in usum delphini, Vol II, Londini, curante et imprimente, A, Y, Valpy A. M., 1824.

• **Samonicus, Q. Serenus.** *De Medicina*. – In: Quinti, Sereni, Samonici, De Medicina praecepta saluberrima, em. Robertus Keuchenius, Amstelodami, 1662.

• **Theophrastus.** *De Causis Plantarum*. – In: Theophrastus, Enquiry into Plants, transl. Sir Arthur Hort, vol II, Loeb Classical Library, London, 1916.

• **Venantius Fortunatus.** *Carmina*. – In: Venanti Honori Clementiani Fortunati, Presbyteri Italici, opera poetica, rec. et emend. Fridericus Leo, Berolini, ap. Weidmannos, 1881.

• **Vergilius, P. Maro.** *Aeneis, Eclogae, Georgica*, URL: <http://www.thelatinlibrary.com/verg.html>

• **Walahfrid Strabo.** *De cultura hortorum*, MGH, series Poetae Latini aevi carolini, vol.II, 1834.